

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Humanitaar- ja sotsiaالainete õpetamine põhikoolis õppekava

Geete Jürjoja

KONFLIKTID VANEMATEGA HILISES NOORUKIEAS: SAGEDUSE JA
LAHENDAMISVIISIDE SEOS POISTE JA TÜDRUKUTE AUTONOOMIA
VÄÄRTUSTEGA 4 LÕUNA-EESTI MAAKONNA GÜMNAASIUMIDE JA
KUTSEHARIDUSKOOLOIDE NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: arengu- ja koolipsühholoogia lektor Anni Tamm

Tartu 2021

KOKKUVÕTE

Konfliktid vanematega hilises noorukieas: sageduse ja lahendamisviiside seosed poiste ja tüdrukute autonoomia väärtustega 4 Lõuna-Eesti maakonna gümnaasiumide ja kutsehariduskoolide näitel

Noorukieas suurenenud soov autonoomia järele väljendub noorukite konfliktides vanematega. Jõudnud suurima autonoomia vajaduseni hilisnoorukieaks, on vaja selgust, millistes konfliktides see väljendub. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas on seotud hilisnoorukiealiste poiste ja tüdrukute autonoomia väärtused sellega, kui sageli neil enda hinnangul erinevaid konflikte vanematega esineb ja kuidas neid lahendatakse. Uurimus viidi läbi ankeetküsitlusena, millele vastas 138 noorukit vanuses 18-19 aastat kokku 11-st Lõuna-Eesti gümnaasiumist ja kutseõppekeskusest. Uurimuse tulemusena esines noorukitel kõige sagedamini konflikte vanematega majapidamistöödega seonduvalt. Tulemustest selgus, et noorukid valisid konflikti lahendamisviisi lähtuvalt konfliktitüübist. Leiti, et sõpradega aja veetmise konfliktide sagedus on positiivselt seotud noorukite autonoomia väärtustega. Noorukite väärtuste ja konfliktide lahendamisviiside vahel seoseid ei leitud. Selgus, et teatud konfliktide üle esineb tüdrukutel vanematega sagedamini konflikte kui poistel.

Võtmesõnad: autonoomia väärtused, konfliktid vanematega, hiline noorukiiga, sagedus, lahendamisviisid

ABSTRACT

Conflicts with parents in late adolescence: relations between frequency and solutions, and boys' and girls' autonomy values by the example of 4 South-Estonian gymnasiums and vocational schools

Increased desire for autonomy during adolescence is expressed in parent-adolescent conflicts. Late adolescents reach the highest need for autonomy which needs clarifying how these conflicts express. This bachelor thesis aimed to find out how late adolescents' autonomy values are related to the frequency and resolution of parent-adolescent conflicts. The research was carried out as a questionnaire, filled by 138 adolescents aged 18-19 from 11 different schools in South-Estonia.

The research showed that most parent-adolescent conflicts are related to chores. Adolescents' resolution depends on the conflict. Positive relations were found between autonomy values and the frequency of conflicts, and time with peers. No relations were found between adolescents' values and their resolutions to conflicts. Girls have more conflicts with their parents.

Keywords: autonomy values, conflicts with parents, late adolescence, frequency, solutions

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE.....	6
1.1 Konflikti funktsioon ja seosed autonoomia väärtustega	6
1.2 Konfliktide sagedust ja lahendamist mõjutavad tegurid	8
1.2.1 Konfliktitüüpide valdkonnad	8
1.2.2 Konfliktitüübid ning sõnaõiguse jagunemine	9
1.2.3 Soolised erinevused	10
1.2.4 Kultuurilised erinevused	11
1.2.5 Vanuselised erinevused.....	12
2. METOODIKA	14
2.1 Valim.....	14
2.2 Andmekogumine.....	14
2.2.1 Protseduur	16
2.3 Andmeanalüüs.....	17
3. TULEMUSED	17
4. ARUTELU	20
4.1 Töö piirangud ja rakendamisvõimalused	23
TÄNUSÕNAD.....	23
AUTORSUSE KINNITUS	23
KASUTATUD KIRJANDUS	24
LISAD	26
Lisa 1. Konfliktitüüpide loetelu	

SISSEJUHATUS

Kuigi noorukite ja vanemate vahelisi konflikte on uuritud järjepidevalt ning pika aja vältel, on konflikti käsitus ajas suuresti muutunud. Kui varem arvati, et noorukite ja vanemate vaheline konflikt viitab häirunud peresuhetele või probleemsele käitumisele noorukieas (Montemayor, 1983), siis tänapäeval on see asendunud seisukohaga, et vanemate ja noorukite vaheline konflikt on vajalik nooruki arenguks (Tamm, Kasearu, Tulviste, Trommsdorff, & Saralieva, 2017; Tsai, Nguyen, Weiss, Ngo, & Lau, 2020) ja autonoomia saavutamiseks (Jensen & Dost-Gözkan, 2015; Tsai *et al.*, 2020). Autonoomia saavutamine väljendub noorukite ja vanemate vahelises konfliktis noorukiea iseseisvumise arenguprotsessina (Yau & Smetana, 2003), millele on iseloomulik noorukipoolne suurem õigluse taotlemine erinevates konfliktiküsimustes (Jensen & Dost-Gözkan, 2015). Tihti keskendutakse vanemate ja noorukite vahelistele konfliktidele, kuna need on sagedasemad ning intensiivsemad kui õdede-vendade, eakaaslaste ning teiste täiskasvanutega konfliktid (Laursen & Collins, 1994). Noorukite ning vanemate vahelised konfliktid on äärmiselt vajalik ning oluline uurimisteema, sest see aitab paremini mõista noorukite käitumist (Shantz, 1987) ja toetada nende arengut (Yau & Smetana 1996, 2003).

Senini on suuremat tähelepanu pööratud varases ja keskmises noorukieas noorukitele (Assadi, Smetana, Shahmansouri, & Mohhamadi, 2011; Jensen & Dost-Gözkan, 2015; Laursen & Collins, 1994; Smetana, Daddis, & Chuang, 2003). Vaid vähesed uuringud on autorile teadaolevalt keskendunud lisaks varasele ja keskmisele noorukieale ka hilisele noorukieale (Renk, Liljequist, Simpson, & Phares, 2005; Yau & Smetana, 1996). Samuti on paljud senised uuringud läbi viidud Euroopaväliselt. Mitmed varasemad uuringud on keskendunud näiteks Hiina (Fuligni, 1998; Yau & Smetana, 1996), Mehhiko (Fuligni, 1998), Salvadori ja India (Jensen & Dost-Gözkan, 2015) noorukitele ning nende suhetele vanematega, kuid vaid vähesed on keskendunud Eesti noorukitele (Tamm *et al.*, 2017). Võrreldes nt Saksamaa ja Venemaa noorukite autonoomia väljendamist konfliktides vanematega, selgub, et Saksa noorukid pööravad palju suuremat tähelepanu isiklikule autonoomiale kui Vene noorukid. Kuna vanuseliselt ja kultuuriliselt esinevad olulised erinevused noorukite autonoomia väljendamises konfliktides vanematega, on vaja saada selgust, kuidas väljendavad Eesti hilisnoorukid autonoomia vajadust erinevates konfliktides vanematega (Tamm *et al.*, 2017).

Antud bakalaureusetöö keskendub domeeniteooriast lähtuvalt noorukite ja vanemate vahelistele konfliktidele. Domeeniteooria alusel sõltuvad konfliktide sagedus ning

lahendamisviisid sellest, millise konflikti valdkonna üle konflikt toimub (Smetana & Asquith, 1994; Smetana, 1996). Ühe konflikti valdkonna moodustavad konfliktid, mille toimumisel on sarnased eesmärgid. Lähtuvalt sellest, milliste konfliktitüüpide üle on senini noorukitel enim vanematega konflikte esinenud, lähtuti töös kolmest konfliktitüüpide valdkonnast: sotsiaal-konventsionaalsed (nt majapidamistööd), psühholoogilised (nt sõprade valik, nooruki välimus) (Smetana 1996; Smetana *et al.*, 2003; Yau & Smetana, 2003) ning pragmaatilised (nt koolis toimetuleku praktiline väärtus) (Smetana *et al.*, 2003; Yau & Smetana, 2003).

Bakalaureusetöö teooria peatükk koosneb kahest alapeatükist. Esimeses alapeatükis kirjeldatakse konflikti funktsiooni ning tuuakse välja konflikti seosed autonoomia väärtustega. Teises alapeatükis käsitletakse erinevaid konfliktide sagedust ja lahendamist mõjutavaid tegureid, mille hulgas on eraldi välja toodud konfliktitüüpide valdkonnad, konfliktitüübid ja sõnaõiguse jagunemine ning soolised, kultuurilised ja vanuselised erinevused.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1 Konflikti funktsioon ja seosed autonoomia väärtustega

Varajase noorukiea arenguperioodi iseloomustavad mitmed psühholoogilised muutused, mille tulemuseks on vanemate ja noorukite ootuste erinevused nooruki käitumise osas, mis omakorda põhjustab konflikte (Jensen & Dost-Gözkán, 2015; Smetana & Rote, 2019). Laursen (1995) järgi on konfliktid noorukiea suhete lahutamatu osa, rõhutades osapoolte vastastikuse sõltuvuse valdkondi, mis nõuavad eesmärkide ja käitumise ühildamist. Konflikti defineeritakse kui nooruki käitumuslikku vastureaktsiooni olukorrale, millele on iseloomulikud esinemissagedus, intensiivsus, lahendus ja tulemused (Laursen & Collins, 1994). Töös keskendutakse eelkõige neist kahele: esinemissagedusele ning lahendusele. Smetana (1996) järgi esineb nooruki ja vanema vahel kolme tüüpi konflikte. Esimesel juhul on tegu täiesti tavapäraste konfliktidega perekondlikes suhetes, teisel juhul on need nooruki arengu ja suhete muutumise jaoks vajalikud ning kolmandal juhul asuvad konfliktid pere normaalse ja ebanormaalse funktsioneerimise piiril. Käesolevas bakalaureusetöös uuritakse nooruki arengu ning suhete muutumise seisukohalt olulisi konflikte.

Senised uurimused näitavad, et noorukid on vanematepoolse kontrolli suhtes väga tundlikud ning arvavad, et vanemad ei võimalda neile piisavalt autonoomiat (Smetana *et al.*,

2003; Smetana & Rote, 2019) ning seavad noorukitele liigselt reegleid (Jensen & Dost-Gözkan, 2015). Kuigi nooruki vanuse suurenemisega väheneb vanemate osakaal otsuste tegemisel (Yau & Smetana, 1996) ning noorukitele antakse rohkem vabadust, tajuvad noorukid vanemaid sageli olenemata sellest liigselt kontrollivatena (Barber, Maughan, & Olsen, 2005). Lisaks hindavad vanemad autoriteetsust täiskasvanu suhtes tunduvalt kõrgemalt kui noorukid ning eeldavad noorukipoolset autonoomiat vanuseliselt hiljem kui noorukid ise (Jensen & Dost-Gözkan, 2015).

Konflikt loob konteksti, kus saab väljendada nooruki suuremat soovi iseseisvumise ning autonoomia järele (Yau & Smetana, 1996). Sage isikliku otsustamis- ja tegutsemisvabaduse rõhutamine noorukite seas viitab sellele, et eriarvamused kajastavad iseseisvumise saavutamisele omaseid normaalseid arenguprotsesse (Smetana *et al.*, 2003; Yau & Smetana, 1996). Üheks noorukite arenguliseks ülesandeks on saavutada autonoomia, kuid samas säilitada ka seotus teistega (Smetana, 1996; Tamm *et al.*, 2017; Yau & Smetana, 2003). Antud bakalaureusetöoga püütakse selgitada, millistes konfliktides taotlevad noorukid enam autonoomiat ning millistes püüavad leida üksmeele vanematega. Kuna noorukid väärtustavad autonoomiat eelkõige igapäevastes küsimustes, võib see selgitada ka taoliste küsimuste lahendamisel nooruki suuremat autonoomia taotlemist (Yau & Smetana, 1996).

Noorukite autonoomia taotlemise ning konfliktide olemuse vahel on senistes uurimustes leitud erinevaid seoseid. Mitmete uuringute tulemustena on selgunud, et kooliga seonduvates küsimustes on suur roll vanematepoolse autonoomia võimaldamisel (Tsai *et al.*, 2020; Wang, Do, Bao, Xia ja Wu, 2017). Wang jt (2017) uuringus leiti, et vanematepoolne autonoomia võimaldamine suurendab nooruki koolis kohanemise tõenäosust, kuid ei mõjuta nooruki hindeid. Samuti selgus, et autonoomia väärtuste erinevusest tulenevad konfliktid vanemate ja noorukite vahel mõjutavad negatiivselt nii nooruki koolis kohanemist kui ka tema hindeid. Veel leiti, et vanemate nõudmistega nõustumine on seotud noorukite negatiivsete hinnetega. Samas selgus Tsai jt (2020) läbiviidud uuringust, et vanematepoolne autonoomia toetamine ei mõjuta nooruki perekohustuste väärtustamist.

Smetana jt (2003) järgi lahenevad noorukite konfliktid vanematega rahumeelsemalt eelkõige neil teemadel, mille osas nii noorukite kui vanemate arusaamad konflikti lahendusest ühtivad. Samas põhinevad keerulisemalt lahendatavad konfliktid sageli teemadel, milles noorukil on suurem soov autonoomia järele kui vanema arvates vajalik. Nooruki vanuse suurenedes kompromisside sagenemine vanemate ning noorukite konfliktides võib viidata nooruki väärtuste

muutustele, mis hakkavad järjest enam sarnanema lapsevanema väärtustega (Smetana *et al.*, 2003). Mitmete uuringute järgi kasvab nooruki vanuse suurenedes konfliktide põhjendamine isikliku autonoomia kaudu (Smetana & Asquith, 1994, Smetana *et al.*, 2003), mis justkui näitab, et vanuse suurenedes tunnevad noorukid suuremat vajadust erinevates küsimustes isiklikuks autonoomiaks. Samas selgus Yau ja Smetana (1996) uuringus, et just nooremad kasutavad konfliktide põhjendamisel sagedamini isiklikku autonoomiat. Selline vastuolo võib viidata asjaolule, et see, kuivõrd noorukid konfliktides autonoomiat väärtustavad, sõltub konkreetsest konfliktitüübist. Seetõttu on vaja saada selgust, millistes konfliktitüüpides rõhuvad hilisnoorukid enam autonoomiale ja millistes vähem.

1.2 Konfliktide sagedust ja lahendamist mõjutavad tegurid

1.2.1 Konfliktitüüpide valdkonnad

Smetana (1996) on jaganud domeeniteooria alusel konfliktiküsimused kolme valdkonda ehk domeeni: moraalsed, sotsiaal-konventsionaalsed ja psühholoogilised küsimused. Mitmetes uuringutes (Smetana *et al.*, 2003; Yau & Smetana, 2003) on eelnimetatud kolmele domeenile käsitletud eraldi domeeninäiteid ka pragmaatilisi küsimusi. Moraalseid küsimusi määratletakse kui ettekirjutatavaid kindlaid arusaamu õige ja vale käitumise kohta (Smetana, 1996). Need küsimused hõlmavad endas kohusetunnet, südametunnistust, usaldust ja kohustusi, aga ka teiste inimeste õigusi (Yau & Smetana, 1996). Moraalsed arusaamad on kehtivad ning järgimiseks kõigile (Smetana, 1996). Sarnaselt moraalsele küsimustele seostuvad sotsiaal-konventsionaalsed küsimused teiste inimeste koostoimimisega. Erinevalt moraalsest küsimusest seostuvad sotsiaal-konventsionaalsed aga kokkuleppeliste reeglitega, mis koordineerivad inimeste koostoimimist (Smetana, 1996). Neis rõhutakse vastutustunde või selle kujundamise vajadusele (Yau & Smetana, 1996). Eraldi domeeninäiteid käsitletakse psühholoogilisi küsimusi, mille alla kuuluvad personaalsed ning prudentsiaalsed küsimused. Personaalsed ehk isiklikud küsimused hõlmavad endas oma elu puudutavaid privaatsed aspekte ning eelistuste ja valikutega seotud küsimusi (Smetana, 1996). Prudentsiaalsete ehk usaldatavusnormatiividega seonduvaid küsimusi määratletakse tegevustena, millel on inimese jaoks füüsilised tagajärjed (Yau & Smetana, 1996). Need küsimused hõlmavad inimese ohutusega seonduvat (Smetana,

1996). Pragmaatiline domeeni valdkond hõlmab endas inimese ohutusega seotud küsimusi. Sellised küsimused on seotud praktiliste vajaduste ja tagajärgedega. (Smetana *et al.*, 2003).

Noorukid ja nende vanemad võivad konfliktiküsimusi erinevalt kategoriseerida. Paljudel juhtudel võivad noorukite arvates personaalsed küsimused näida nende vanematele justkui sotsiaal-konventsionaalsete või pragmaatiliste küsimustena (Smetana *et al.*, 2003, Yau & Smetana, 1996, 2003). Näiteks hindavad noorukid majapidamistöid isikliku küsimusena, samas kui vanemate arvates on tegu sotsiaal-konventsionaalse küsimusega (Renk *et al.*, 2005). Kui noorukite arvates paigutuvad kodutööde, õpitulemuste ning tegevuste reguleerimisega seotud küsimused isiklike küsimuste alla, on vanemad arvamisel, et antud küsimused kuuluvad pragmaatilisse valdkonda (Yau & Smetana, 1996, 2003).

Üldiselt peavad vanemad kõiki konfliktiküsimusi õiguspärasemalt vanemate reguleerimise valdkonda võrreldes noorukitega (Smetana & Asquith, 1994). Vanemad ja noorukid on nõus sellega, et vanematel on kogu noorukiea jooksul õigus reguleerida moraalseid, sotsiaal-konventsionaalsed ja prudentsiaalseid küsimusi (Fuligni, 1998; Smetana & Asquith, 1994; Smetana & Rote, 2019). Samuti peetakse üldjuhul selliseid isiklike küsimusi vanemate võimu alla mittekuuluvateks (Fuligni, 1998; Smetana & Asquith, 1994; Smetana & Rote, 2019) nagu eraelu puutumatus, kontroll oma keha üle, valikud ja eelistused meelelahutuses ning nooruki välimus (Smetana & Rote, 2019). Vanemad peavad prudentsiaalsuse ja personaalsusega seotud küsimusi enam vanemate autoriteedist sõltuvaks kui noorukid. Erinevus tuleneb eelkõige sellest, et küsimused, mida vanemad käsitlevad sotsiaal-konventsionaalsete, prudentsiaalsete ja psühholoogiliste küsimustena, käsitlevad noorukid eelkõige isiklike küsimustena (Smetana & Asquith, 1994). Emade arvates on vanematel rohkem õigust kehtestada sotsiaal-konventsionaalsetes küsimustes reegleid võrreldes teiste domeeniküsimustega. Samuti hindavad vanemad oma õigusi prudentsiaalsetes küsimustes suuremateks võrreldes isiklike küsimustega (Assadi *et al.*, 2011). Noorukite arvates alluvad vanemate õigusele enim prudentsiaalsed ja moraalsed küsimused (Smetana & Asquith, 1994), samas tunnistavad nad ka sotsiaal-konventsionaalsete küsimuste õigust vanemate suhtes (Fuligni, 1998).

1.2.2 Konfliktitüübid ning sõnaõiguse jagunemine

Üldiselt hõlmavad vanemate ja noorukite vahelised konfliktid igapäevateemasid (Yau & Smetana, 1996). Kõige sagedamini kogevad noorukid oma vanematega konflikte selliste

konfliktitüüpide üle nagu majapidamistööd, koolitööd ning akadeemilised saavutused (Renk *et al.*, 2005; Smetana *et al.*, 2003; Yau & Smetana, 1996, 2003), igapäevategevuste reguleerimine ja inimestevahelised suhted (Smetana *et al.*, 2003; Yau & Smetana, 1996, 2003). Samuti toodi välja tervis ja välimus (Yau & Smetana, 1996, 2003), rahaga seotud kulutused (Yau & Smetana, 2003), nooruki tuba ning elektroonika kasutamine (Smetana *et al.*, 2003), eraldatus, pereliikmete väärtused (Renk *et al.*, 2005), autonoomia ja vastutus (Laursen, 1995) ning vanemate probleemid (Yau & Smetana, 1996). Töö uurimuslikus osas käsitletavat konfliktitüübid valiti varasematest uuringutest lähtuvalt domeeniteooriast, võttes arvesse, milliseid konfliktitüüpe on kõige enam noorukite ja vanemate vahel senini esinenud (Assadi *et al.*, 2011; Barber *et al.*, 2005; Laursen, 1995; Renk *et al.*, 2005; Smetana *et al.*, 2003; Yau & Smetana, 2003). Valitud konfliktitüübid hõlmavad domeeniteooria alusel erinevaid konfliktitüüpide valdkondi.

Noorukid on varasemalt öelnud, et konfliktitüübist sõltub, kellel peaks antud küsimuses nooruki arvates suurem sõnaõigus olema (Assadi *et al.*, 2011; Renk *et al.*, 2005). Samas selgub varasematest noorukite ütlustest, et erinevate konfliktide lahendamise lõppsõna lasub üldjuhul lapsevanemal (Yau & Smetana, 1996, 2003), kuid võib ette tulla ka vanematepoolset järeleandmist (Smetana *et al.*, 2003). Senini pole selge, millistes konfliktides peaks noorukite arvates olema suurem sõnaõigus noorukil või millistes lapsevanemal. Noorukite arvates võiks ideaalse konflikti lahendamise korral olla neil suurem sõnaõigus (Yau & Smetana 1996, 2003). Kuna noorukite arvates on neil võrreldes vanematega vähe sõnaõigust erinevates küsimustes, paluti uuringus noorukil kirjeldada, kuidas peaks tema arvates olema sõnaõigus nooruki ja vanema vahel jaotatud. Noorukid tunnevad, et neil on vähe võimalusi arutada oma vanematega erimeelsusi ning sageli jääb peale vanemate arvamus (Yau & Smetana, 2003). Smetana jt (2003) uuringus leiti, et nooruki ja vanemate vahelistes konfliktides kasutatakse kompromisse konflikti lahendamisel harva, kuid see sageneb nooruki vanuse kasvades. Sageli võivad noorukite ja vanemate vahelised konfliktid olla põhjustatud sellest, et vanem tunneb muret nooruki heaolu tõttu või näeb olukorda noorukist erinevalt, kuid nooruki rahulolu konflikti lahendusega sõltub siinjuures sellest, kuidas nooruk tajub konfliktisituatsiooni vanematega (Yau & Smetana, 2003).

1.2.3 Soolised erinevused

Mitmete uuringute alusel esineb tüdrukutega peredes rohkem konflikte kui poistega peredes (Assadi *et al.*, 2011; Laursen, 1995; Yau & Smetana, 1996). Uuringud näitavad, et tüdrukute ja

vanemate vahelised konfliktid on sageli intensiivsemad ning emotsionaalsemad kui poistega konfliktid (Renk *et al.*, 2005). Poistega peredes kipuvad probleemid sagedamini lahendamata jääma kui tüdrukutega. Samas selgub, et poistega peredes esineb konfliktides rohkem noorukipoolset järeleandmist kui tüdrukutega peredes (Smetana *et al.*, 2003). Poisid hakkavad konfliktides vanematega võrreldes tüdrukutega nooremas eas oma autonoomiat rõhutama (Fuligni, 1998). Veel vajab aga selgust, milliseid konflikte esineb tüdrukutel vanematega rohkem kui poistel ning kuidas on poistepoolne järeleandmine seotud poiste väärtustega hilisnoorukieas.

Yau ja Smetana (1996) järgi põhjendavad tüdrukud konflikte vanematega psühholoogilise küsimusena peaaegu kaks korda rohkem kui poisid, samas kui poisid põhjendavad isikliku õiglusega märgatavalt rohkem võrreldes tüdrukutega. Samas peavad poisid konfliktides, mis võivad hõlmata mitut erinevat domeeni, kuulekust olulisemaks kui tüdrukud. Veel selgub, et moraalseid ja prudentsiaalseid küsimusi reguleeritakse rohkem poistega kui tüdrukutega. Seevastu isiklikke küsimusi reguleeritakse rohkem tüdrukute kui poistega (Smetana & Asquith, 1994).

Kui poistega peredes esineb sageli konflikte koristustööde, nooruki käitumisprobleemide, tehnika kasutamise aga ka kodu- ning õppetööga seonduvalt, siis tüdrukutega on peamisteks konfliktiteemadeks majapidamistööd, nooruki välimus, autonoomia ning häiriv käitumine (Renk *et al.*, 2005). Poiste ja tüdrukute võrdluses näib, et kui tüdrukutega peredes esineb rohkem konflikte nooruki toa ning tegevuste valikutega seonduvalt, siis poistega esineb rohkem konflikte koristustööde üle (Smetana *et al.*, 2003). Antud juhul tuleb esile konkreetne kasvatusmuster poiste ja tüdrukute võrdluses (Renk *et al.*, 2005). Vanemad peavad suuremat järelvalvet oma tütarde kui poegade üle. Näiteks kontrollivad vanemad seda, kuidas ja kellega nende tütar kohtamas käib (Smetana *et al.*, 2003). Kinnitust vajab asjaolu, kas ja millistes konfliktides on vanemate järelvalve suurem tütarde üle ning kuidas väljendub see konfliktide lahendamises.

1.2.4 Kultuurilised erinevused

Riikide lõikes esinevad suured kultuurilised erinevused selles, kuivõrd toetatakse noorukite autonoomiat konfliktides vanematega (Renk *et al.*, 2005, Tamm *et al.*, 2017, Tsai *et al.*, 2020; Yau & Smetana, 2003), mis tõendab asjaolu, et teiste riikide näitel ei saa teha üldistusi Eesti noorukite kohta, kui sageli esineb neil vanematega erinevaid konflikte. Näiteks leiti Tsai jt (2020) läbiviidud uuringust, et Vietnami-Ameerika noorukid tunnevad vanematelt suuremat

austust ja toetust nooruki autonoomia saavutamisel kui Euroopa-Ameerika noorukid. Samas on leitud, et noorukipoolset iseseisvust rõhutavates Lääne riikides on vanemate autonoomia toetamise kasulikud mõjud väljendunud selgelt noorukite autonoomia saavutamises (Wang, Do, Bao, Xia & Wu, 2017). Võrreldes näiteks Hiinat kui kollektivistlike väärtusi rõhutavat riiki (Fuligni, 1998) individualistlikke väärtusi rõhutavate riikidega nagu nt Eesti ja Saksamaa (Tamm *et al.*, 2017), selgub, et Hiinas saavutavad noorukid oma autonoomsuse tunduvalt hiljem, täpsemalt noorukiea lõpuks või noore täiskasvanuea alguseks (Yau & Smetana, 2003). Samas on Aasia päritoluga Indias elavatel noorukitel autonoomia osas vanuseootused tunduvalt hilisemad kui Salvadori noorukitel (Jensen & Dost-Göskan, 2015). Mehhiko, Hiina ning Filipiinide päritoluga noorukite puhul on näha vanemate võimu suuremat austamist ning väiksemat rõhuasetust autonoomiale võrreldes Euroopa päritolu Ameerika eakaaslastega (Fuligni, 1998). Võrreldes Eesti, Saksa ja Vene noorukeid selgub, et kui Eesti ja Saksa noorukid pööravad suuremat tähelepanu isiklikule autonoomiale, siis Vene noorukid keskenduvad eelkõige heade suhete säilitamisele vanematega (Tamm *et al.*, 2017). Kuigi Eesti noorukid peaksid oma autonoomsuse saavutama võrreldes kollektivistlikke väärtusi rõhutavate riikide noorukitega tunduvalt varem, pole selge, millistes konfliktides võib Eesti noorukite autonoomia vajadus olla suurem hilises noorukieas.

1.2.5 Vanuselised erinevused

Uurimused näitavad seoses nooruki vanuse varieeruvusega olulisi muutusi vanemate ja noorukite vahelistes suhetes. Konfliktid vanematega on varases ja keskmises noorukieas sagedasemad kui noorukieelses eas või hilises noorukieas (Renk *et al.*, 2005; Smetana & Asquith, 1994). Nooruki vanuse suurenedes suureneb konfliktides vanematega noorukipoolne autonoomia rõhutamine (Smetana & Asquith, 1994, Smetana *et al.*, 2003, Yau & Smetana, 2003). Selgub, et sagedasemad ning intensiivsemad konfliktid on just varases noorukieas (Laursen & Collins, 1994) hakates seejärel vähenema hilise noorukieani (Renk *et al.*, 2005). Kuna nooruki vanuse suurenemisega suureneb nooruki autonoomia vajadus, kuid vähenevad samaaegselt konfliktid vanematega, vajab uurimist, millistes konfliktides on just hilisnoorukieas noorukipoolne autonoomia rõhutamine vähenenud. Kuigi hilises noorukieas esineb konflikte harvemini võrreldes varase ja keskmise noorukieaga, ollakse selles vanuses ennastkehtestavam vanemate

suhtes (Fuligni, 1998). Samuti selgub, et varases ning keskmises noorukieas on vanemate otsustusvõim noorukite arvates suurem kui hilises noorukieas (Yau & Smetana, 1996).

Noorukite hinnangul olid saavutatud lahendused enamasti mingil määral õiglased, kuid varases ja hilises noorukieas peeti konfliktide lahendust tunduvalt õiglasemaks kui keskmises noorukieas (Yau & Smetana, 1996). Samuti hinnati varases noorukieas mitut domeeni hõlmavaid, sotsiaal-konventsionaalseid ning personaalseid küsimusi rohkem vanemliku võimu alla käivateks kui keskmises või hilises noorukieas. Vanusega vähenesid ka arutelud moraalsetest, mitut domeeni hõlmavatest ning personaalsetest probleemidest (Smetana & Asquith, 1994). Uurimist vajab veel see, et millistes küsimustes peaks hilisnoorukite arvates olema vanematel suurem sõnavõim ja millistes väiksem.

Noorukite ja vanemate vahelised konfliktid on ajendatud sageli olukorrast, kus noorukid soovivad rohkem autonoomiat ning vähem vanemlikke reegleid kui vanemad vajalikuks peavad (Smetana *et al.*, 2003; Jensen & Dost-Gözkán, 2015). Võrreldes erinevate maade noorukite väärtusi, selgub, et Eesti noorukid on orienteeritud eelkõige enda vajadustele ning autonoomiale (Tamm *et al.*, 2017). Samas on leitud, et lapsevanema kui autoriteedi kinnitamine on toonud kaasa vanemate hilisema ootuse nooruki autonoomia osas (Jensen & Dost-Gözkán, 2015). On leitud, et kuigi noorukite vanuse kasvamisega suureneb samaaegselt ka nende autonoomia vajadus, siis vanemate võim hakkab erinevates küsimustes langema (Yau & Smetana, 1996). Selleks, et saada selgust noorukite väärtuste ning vanemate mõjuvõimu muutumises, on oluline uurida, kuidas väljendub vanemate väiksem mõjuvõim, kuid samaaegselt nooruki suurem autonoomia vajadus hilisnoorukite konfliktides vanematega. On vaja saada selgust, millistes konfliktides on hilisnoorukitel suurem autonoomia vajadus ning kuidas peaksid erinevad küsimused nooruki arvates reguleeritud olema.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas on seotud hilisnoorukiealiste poiste ja tüdrukute autonoomia väärtused sellega, kui sageli neil enda hinnangul erinevaid konflikte vanematega esineb ja kuidas neid lahendatakse.

Uurimise käigus otsitakse vastust järgmistele küsimustele:

- 1) Kui sageli esineb hilisnoorukitel vanematega erinevaid konflikte ning kuidas neid lahendatakse?

- 2) Kuidas on seotud hilisnoorukite väärtused konfliktide sagedusega ning mille poolest erinevad erinevaid lahendusviise valinud noorukite väärtused?
- 3) Millised erinevused esinevad poiste ja tüdrukute konfliktides vanematega selles, kui sageli neid esineb, kuidas neid lahendatakse ning kuivõrd rõhutakse autonoomia?

2. METOODIKA

2.1 Valim

Valimi moodustamise kriteeriumiteks oli vanus vahemikus 18-19. Uurimuse üldkogumi moodustasid 4 maakonna- Valga, Võru, Viljandi ja Põlva maakonna gümnaasiumite ja kutseõppekeskuste 18-19-aastased noorukid. Kokku osalesid uurimuses õpilased 11 koolist, millest 8 olid gümnaasiumid ja 3 kutseõppekeskused. Uuritavaid oli kokku 138, kellest 42 (30,4%) poisid ja 96 (69,6%) tüdrukud. Vanuseliselt olid 113 (81,9%) 18-aastased ja 25 (18,1%) 19-aastased. Vastanutest 105 (76,1%) õppisid gümnaasiumis ning 33 (23,9%) kutsekoolis.

Noorukiteni jõudmiseks pöörduiti e-kirja teel nelja maakonna kõigi gümnaasiumide ja kutseõppekeskuste õppejuhtide poole loa saamiseks antud kooli noorukite kaasamiseks uuringusse. Kirjas teavitati kooli uuringu eesmärgist, sihtgrupist ja vastuste kasutamise põhimõtetest eesmärgiga tagada osalejate informeeritus (Eetikaveeb, *s.a.*). Selgitati ankeedi ülesehitust ning vastati tekkinud küsimustele. Küsiti ka koolis vastavas vanuseastmes õppivate noorukite arvu, et saada täpsem ülevaade vastanute arvust.

2.2 Andmekogumine

Andmeid koguti elektroonilise ankeediga LimeSurvey keskkonnas. Lähtuvalt töö eesmärgist oli küsimustik üles ehitatud valikvastustel põhinevalt. Põhiuurimus viidi läbi 2020. a november-2021. a jaanuar vahemikus. Ankeet koosnes kolmest osast, millest esimeses küsiti vastaja kohta üldist informatsiooni (vanus, sugu, kool), teises esitati noorukile 7 konfliktitüübilt koosnev loetelu, mille juures paluti hinnata konfliktide esinemise sagedust, lahendamist ning seda, kummal osapoolel peaks nooruki arvates suurem sõnaõigus olema. Kolmandas osas esitati 18 väidet, mille juures paluti noorukil hinnata, kuivõrd ta iga väitega nõustub, mis mõõtis nooruki jaoks autonoomia ja seotuse olulisust.

Üldandmed

Ankeedi esimene osa sisaldas kolme küsimust. Need kogusid infot nooruki taustaandmete kohta. Küsimuste kaudu uuriti vastaja vanuse, soo ning kooli kohta, milles nooruk parasjagu õpib.

Konfliktid vanematega

Selleks, et uurida, kui sageli noorukitel vanematega erinevaid konflikte esineb ning kuidas nad neid lahendavad, kasutati konfliktitüüpide loetelu. Lähtuvalt sellest, milliseid konflikte varasemate uuringute järgi noorukitel vanematega kõige sagedamini esinenud on, valiti töö uurimusliku osa jaoks välja kuus konfliktitüüpi: majapidamistööd, kooliga seonduv, sõpradega aja veetmine, perega aja veetmine, nooruki välimus, alkoholi ja tubakatoodete tarbimine (Assadi *et al.*, 2011; Barber *et al.*, 2005; Laursen, 1995; Renk *et al.*, 2005; Smetana *et al.*, 2003; Yau & Smetana, 2003). Seitsmenda konfliktitüübina toodi juurde nutiseadmete kasutamine, mida varasemate uuringute põhjal on esinenud harvem (Barber, 2005; Smetana *et al.*, 2003), kuid nutiseadmete kasutamise sagedus on võrreldes varasemaga tunduvalt suurem. Noorukitel paluti hinnata, kui sageli neil nimetatud konflikte vanematega esineb, kuidas nad neid tavaliselt lahendavad ning kellel peaks nooruki arvates seejuures suurem sõnaõigus olema.

Sageduse hindamiseks paluti noorukil vastata küsimusele „Kui sageli Sul viimase 6 kuu jooksul taolisi konflikte vanematega esinenud on?“ 5-palli skaalal (1= mitte kordagi, 2 = harvem kui kord kuus, 3 = kord kuus, 4 = kord nädalas, 5 = iga päev või peaaegu iga päev). Sõnaõigust hinnates oli noorukil võimalus valida lähtuvalt sellest, kellel peaks tema arvates suurem sõnaõigus olema variantide „lapsevanemal“, „noorukil“, või „mõlemal võrdselt“ vahel.

Lähtuvalt sellest, kuidas varasemates uurimustes (Assadi *et al.*, 2011; Renk *et al.*, 2005; Yau & Smetana, 2003) on noorukid kirjeldanud seda, kuidas nad konflikte vanematega lahendanud on, esitati ankeedis noorukitele 5 vastusevarianti. Noorukil paluti valida nende hulgast see, mis kirjeldab kõige täpsemini, kuidas nooruk tavaliselt konflikte vanematega lahendanud on. Noorukil oli võimalik valida, kas ta püüab taolistes küsimustes jääda endale kindlaks, olla vanematele meele järele, leida vanematega kompromiss või vältida vanematega antud teemal rääkimist. Lisaks oli antud vastusevariant, kui noorukil ei ole antud teemal vanematega konflikte esinenud. Täies mahus ankeet on toodud välja lisades (Lisa 1).

Konfliktitüüpide loetelu asjakohasuse hindamiseks viidi mugavusvalimi peal läbi prooviuuring. Kaheksal 18-19-aastaselt õpilasel paluti täita ankeet ning seejärel anda tagasisidet

küsimuste arusaadavuse, etteantud konfliktitüüpide esinemise ning vastusevariantide sobivuse kohta. Prooviuuringu tulemuste põhjal sai täpsustatud „Välimuse“ konfliktitüüpi, lisades juurde, et mõeldud on nooruki välimust. Samuti selgus, et kõiki loetletud konflikte ei pruugi noorukitel viimase kuu aja jooksul vanematega olla esinenud. Seetõttu lisati lahendamise seotud küsimuse vastusevariantidesse valikuvariant „Ei ole taolisi konflikte esinenud“ ning küsimuses suunati noorukit mõtlema viimase kuue kuu jooksul esinenud konfliktidele. Lisaks muudeti konfliktide sagedust hindava küsimuse eelneva skaala (1 = mitte kunagi, 2 = harva, 3 = mõnikord, 4 = sageli, 5 = väga sageli) vastusevariandid täpsemaks. Skaala muutmise eesmärgiks oli täpsustada vastusevariandid, et noorukil tekiks konkreetne arusaam, mida talt vastusena oodatakse. Eelnevad vastusevariandid jäid umbmääraseks, mistõttu polnud täielikult arusaadav, millist vastusevarianti ühel või teisel juhul eelistada.

Väärtused

Seda, kuivõrd väärtustavad noorukid autonoomiat ning seotust, hinnati 18-väitelise küsimustikuga (Keller, 2007), millest 9 väidet mõõdavad autonoomia (nt „Igaüks peab tundma, et tal on õigus oma ideid ja arvamusi vabalt väljendada“) ja 9 väidet seotuse (nt „Kõikidel inimestel on kohustused ja vastutus oma vanemate ees“) olulisust nooruki jaoks. Noorukitel paluti hinnata, kuivõrd kehtib iga väide tema kohta 4-palli skaalal (1 = üldse mitte, 2 = mõnevõrra, 3 = enamasti, 4 = täielikult). Noorukite väärtuste mõõtmiseks jagati väited kahte gruppi lähtuvalt sellest, kas need viitavad autonoomia või seotuse tähtsustamisele, misjärel arvutati nii autonoomia kui seotuse väärtuste kohta eraldi keskmised skoorid. Autonoomia väärtuste alaskaala reliaablisnäitaja $\alpha=0,668$ ja seotuse väärtuste alaskaala $\alpha=0,835$.

2.2.1 Protseduur

Ankeedi link saadeti õppejuhile, kes edastas selle kas kooli veebiplatvormi või klassijuhatajate kaudu noorukiteni. Vastuste usaldusväarsuse tagamiseks oli uuringus osalemine noorukite jaoks vabatahtlik (Eetikaveeb, *s.a.*). Peale lingi saatmist oodati üks nädal, misjärel saadeti õppejuhile kordusmeil palvega tuletada õpilastele ankeedile vastamist meelde. Kuna ankeet edastati õpilasteni veebiplatvormil ning vastamise aja sai igaüks ise valida, ei olnud vastamiseks ette nähtud ühtset ruumi või aega.

2.3 Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutati kvantitatiivse andmeanalüüsi SPSS Statistics 27.0 programmi. Välja jäeti 10 ankeeti, kus olid esitatud vaid taustaandmed või vastatud vähem kui ühele küsimuste plokile.

Kirjeldava statistika kaudu toodi välja, kui sageli erinevate konfliktitüüpide üle konflikte esines ning millised olid lahendusviisid erinevate konfliktitüüpide korral. Spearmani korrelatsioonianalüüsi kaudu hinnati seda, kuidas on seotud noorukite väärtused erinevate konfliktitüüpide sagedusega. Selleks, et võrrelda erinevaid lahendusvariante valinud noorukite väärtusi, kasutati One-Way ANOVA-t. Independent Samples T-testi kasutati poiste ja tüdrukute väärtuste võrdlemiseks. Mann-Whitney U testi kasutati poiste ja tüdrukute konfliktide sageduste võrdlemiseks, kuna konfliktide sageduses normaaljaotus puudus ($p < 0,001$). Hii-ruut testiga võrreldi poiste ja tüdrukute konfliktide lahendamiseviise ning seda, kellel peaks nooruki arvates erinevates küsimustes suurem sõnaõigus olema.

3. TULEMUSED

Konfliktide sagedus, lahendamiseviisid ja sõnaõiguse jagunemine

Konfliktide sagedust hinnati 5-palli skaalal (1 = mitte kordagi, 2 = harvem kui kord kuus, 3 = kord kuus, 4 = kord nädalas, 5 = iga päev või peaaegu iga päev). Kõige sagedamini esines noorukite ja vanemate vahel konflikte majapidamistööde üle ($M=2,50$; $SD=1,28$). Kõige harvem esines noorukitel vanematega konflikte alkoholi ja tubakatoodete tarbimise üle ($M=1,48$; $SD=0,85$). Täpsemad tulemused on välja toodud Tabelis 1.

Tabel 1. Erinevate konfliktitüüpide sageduste keskmised

Konfliktitüüp	<i>M</i>	<i>SD</i>
Majapidamistööd	2,50	1,28
Kooliga seonduv	2,07	1,23
Perega veedetav aeg	2,03	1,18
Nutiseadmete kasutamine	2,01	1,33
Sõpradega veedetav aeg	1,94	1,25
Nooruki välimus	1,76	1,17
Alkoholi- ja tubakatoodete tarbimine	1,48	0,85

Tähised. *M*- keskmine; *SD*- standardhälve

Enim püüti nii majapidamistöödega (45,7%), kooliga (23,2%), sõpradega aja veetmisega (20,3%), perega aja veetmisega (28,3%) kui ka nutiseadmete kasutamisega (17,4%) seonduvates konfliktides leida vanematega kompromiss. Nooruki välimusega seonduvates konfliktides jäadi kõige sagedamini, (23,9%) juhtudest, enda arvamusele kindlaks. Alkoholi- ja tubakatoodete tarbimisega seonduvates konfliktides välditi enim, (11,6%) juhtudest, vanematega rääkimist. Täpsemad tulemused on toodud välja Tabelis 2.

Tabel 2. Erinevate konfliktitüüpide lahendamisviisid

Konfliktitüüp		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Lahendamisviisid								
Jään endale kindlaks	%	6,5	12,3	17,4	6,5	23,9	10,9	8,0
Olen vanematele meele järele	%	16,6	14,5	2,2	11,6	4,4	3,6	4,3
Leian kompromissi	%	45,7	23,2	20,3	28,3	6,5	17,4	6,5
Väldin rääkimist	%	8,0	9,4	10,8	5,8	9,4	10,9	11,6
Ei ole esinenud	%	23,2	40,6	49,3	47,8	55,8	57,2	69,6

Tähised. K1 – majapidamistööd; K2 – kooliga seonduv; K3 – sõpradega veedetav aeg; K4 – perega veedetav aeg; K5 – nooruki välimus; K6 – nutiseadmete kasutamine; K7 – alkoholi- ja tubakatoodete tarbimine; % – vastanud protsendiliselt

Nii majapidamistöödega (71,7%), sõpradega aja veetmisega (50,8%), perega aja veetmisega (86,2%), nutiseadmete kasutamisega (49,3%) kui ka alkoholi- ja tubakatoodete tarbimisega (55,1%) seonduvates konfliktides leiti enim, et sõnaõigus peaks olema jaotatud nooruki ja vanema vahel võrdselt. Kooliga (58,7%) ja nooruki välimusega (80,5%) seonduvates konfliktides tõdesid noorukid enim, et suurem sõnaõigus peaks olema noorukil. Täpsemad tulemused on toodud välja Tabelis 3.

Tabel 3. Sõnaõiguse jagunemine erinevates konfliktitüüpides

Konfliktitüüp		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Suurem sõnaõigus								
Lapsevanemal	%	27,5	7,2	4,3	8,7	0,7	7,2	27,5

Noorukil	%	0,8	58,7	50,8	5,1	80,5	43,5	17,4
Mõlemal võrdselt	%	71,7	34,1	44,9	86,2	18,8	49,3	55,1

Tähised. K1 – majapidamistööd; K2 – kooliga seonduv; K3 – sõpradega veedetav aeg; K4 – perega veedetav aeg; K5 – nooruki välimus; K6 – nutiseadmete kasutamine; K7 – alkoholi- ja tubakatoodete tarbimine; % – vastanud protsendiliselt

Väärtuste seosed konfliktide sageduse ja lahendamisviisidega

Töös uuriti, kuidas on seotud noorukite autonoomia ja seotuse väärtustamine sellega, kui sageli neil vanematega erinevate konfliktitüüpide üle konflikte esineb. Leiti, et sõpradega aja veetmise konfliktide sageduse ja autonoomia väärtuste vahel esines nõrk positiivne ($\rho=0,245$; $p=0,004$) statistiliselt oluline seos. Teiste konfliktide sageduse ja noorukite väärtuste vahel statistiliselt olulisi seoseid ei esinenud ($p>0,05$). Uurides, kuidas erinevad erinevaid lahendamisviise valinud noorukite väärtused, statistiliselt olulisi seoseid ei leitud ($p>0,05$).

Soolised erinevused konfliktide sageduses, sõnaõiguses, lahendamisviisides ja väärtustes

Majapidamistööde ($U=1248$; $p<0,01$), sõpradega aja veetmise ($U=1524,5$; $p=0,012$) ja nutiseadmete kasutamise ($U=1619$; $p=0,045$) sageduses esines statistiliselt oluline sooline erinevus. Majapidamistööde üle esines tüdrukutel ($M=2,75$) sagedamini konflikte võrreldes poistega ($M=1,93$). Tüdrukutel esines sõpradega aja veetmise tõttu sagedamini ($M=2,08$) konflikte vanematega kui poistel ($M=1,62$). Samuti esines tüdrukutel nutiseadmete kasutamise üle sagedamini konflikte ($M=2,15$) kui poistel ($M=1,71$). Ülejäänud konfliktide sageduses statistiliselt olulisi soolisi erinevusi ei esinenud ($p>0,05$).

Kooliga seonduvalt ($\chi^2(2)=7,087$; $p=0,029$) ning nooruki välimuse ($\chi^2(2)=14,895$; $p<0,001$) sõnaõiguses esines statistiliselt oluline sooline erinevus. 42,9% poistest ja 65,6% tüdrukutest vastasid, et kooliga seonduvates konfliktides peaks suurem sõnaõigus olema noorukil. 50% poiste ning 27,1% tüdrukute hinnangul peaks taolistes küsimustes olema nooruki ja vanema vahel sõnaõigus võrdselt jaotatud. Nooruki välimuse küsimustes peaks 61,9% poiste ning 88,5% tüdrukute arvates olema suurem sõnaõigus noorukil. Kui 38,1% poiste arvates peaks nooruki välimuse osas sõnaõigus jagunema nooruki ja vanema vahel võrdselt, siis tüdrukutest arvas samamoodi 10,4%. Ülejäänud konfliktitüüpide sõnaõiguses statistiliselt olulisi soolisi erinevusi ei esinenud ($p>0,05$).

Erinevate konfliktitüüpide lahendamisviisides ega väärtustes statistiliselt olulisi soolisi erinevusi ei esinenud ($p>0,05$).

4. ARUTELU

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas on seotud hilisnoorukiealiste poiste ja tüdrukute autonoomia väärtused sellega, kui sageli neil enda hinnangul erinevaid konflikte vanematega esineb ja kuidas neid lahendatakse. Uurimuse käigus leiti, et kõige sagedamini esineb hilisnoorukitel vanematega konflikte majapidamistööde üle. Kõige sagedamini püüdsid noorukid nendes küsimustes leida lapsevanematega üksmeele. Ligikaudu $\frac{3}{4}$ vastanutest tõdesid, et majapidamistöödes võiks nooruki arvates olla sõnaõigus jaotatud lapsevanema ja nooruki vahel võrdselt.

Kuna Smetana jt (2003) uuringust selgus, et kõige sagedamini toimuvad noorukite ja vanemate vahelised konfliktid teemadel, milles on nooruki autonoomia vajadus suurem kui vanema arvates vajalik, võib majapidamistööde üle toimuvad sagedasi konflikte selgitada nooruki ja vanemate vahelise erimeelsusega noorukile antava autonoomia osas. Noorukid võivad taolistes küsimustes soovida saada endale suuremat autonoomiat, kui vanemad neile võimaldavad (Smetana *et al.*, 2003); Jensen & Dost-Gözkán, 2015). Sagedasi konflikte vanematega majapidamistööde teemadel saab selgitada ka eriarusaamast lapsevanemate ja nooruki vahel konfliktitüübi domeenivaldkonnast. Näiteks selgus Smetana ja Asquith (1994) uuringus, et noorukid võivad hinnata majapidamistööd personaalse domeenivaldkonnana, samas kui lapsevanemad sotsiaal-konventsionaalsena. See omakorda selgitab noorukite suuremat autonoomia taotlemist taolistes küsimustes ja seega vastuolu vanemate arvamusega.

Varasemate uurimuste (Yau & Smetana, 1996, 2003) tulemustena on leitud, et noorukite arvates kuuluvad kooliga seonduvad küsimused personaalsesse konflikti valdkonda, mille korral eeldavad noorukid suuremat sõnaõigust. Antud uurimuse raames leiti, et kooliga seonduvalt püüti kõige sagedamini leida mõlemale osapoolale sobiv lahendus või olla lapsevanemale meele järele. Sellist erinevust noorukite sõnaõiguse ootuses varasemate uurimustega võib põhjendada asjaoluga, et hilisnoorukiea saabudes ollakse vanematega antud küsimustes ühel meelel (Smetana *et al.*, 2003). Samas selgus nooruki välimusega seonduvates konfliktides, et taolistes küsimustes püüti enim suruda läbi oma tahtmist ning kõige vähem tõdeti, et püütakse olla vanematele meele järele. Kuna nooruki välimuse küsimused kuuluvad psühholoogilisse

domeenivaldkonda, kinnitab antud leid varasemaid tulemusi, kus personaalseid küsimusi peetakse üldjuhul nooruki otsustusvõimu alla, mistõttu noorukid kipuvad sagedamini oma arvamusele kindlaks jääma (Fuligni, 1998; Smetana & Asquith, 1994; Smetana & Rote, 2019).

Sarnaselt Assadi jt (2011) ning Renk jt (2005) leitud uuringutulemustele leiti käesoleva uurimise raames, et erinevate konfliktitüüpide korral näevad noorukid erinevalt, kellel peaks taolistes küsimustes suurem sõnaõigus olema. Näiteks leiti majapidamistöödega seondult enim, et sõnaõigus peaks olema jaotatud lapsevanema ja nooruki vahel võrdselt, kuid nooruki välimusega seonduvates konfliktides tõdesid enam kui $\frac{3}{4}$ vastanutest, et suurem sõnaõigus peaks olema noorukil. Käesoleva uuringu tulemused kinnitavad Yau & Smetana (1996, 2003) leidu, et noorukite arvates võiks nende jaoks ideaallahenduse korral olla suurem sõnaõigus noorukil. Antud uuringu raames ei tõdetud ühegi konfliktitüübi korral enim, et suurem sõnaõigus võiks laskuda lapsevanemal. Samuti kinnitavad antud uuringu tulemused Smetana jt (2003) uuringus saadud tulemusi, kus nooruki ja vanemate vahelistes konfliktides kompromisside tegemine sageneb nooruki vanuse suurenemisega. Täpsemalt leiti nelja konfliktitüübi korral seitsmest kõige sagedamini, et sõnaõigus peaks hilisnoorukite arvates olema jagatud lapsevanema ja nooruki vahel võrdselt.

Noorukite autonoomia väärtuste ning sõpradega aja veetmise konfliktide sageduse vahel leiti positiivne seos. Sellist tulemust võib selgitada asjaolu, et hilisnoorukid peavad sõpradega aja veetmist tugevalt personaalseks küsimuseks, mille osas erineb aga vanemate arvamus (Smetana & Rote, 2019). Ülejäänud konfliktitüüpide ning nooruki autonoomia ja seotuse väärtuste vahel seoseid ei leitud. Antud seoste puudumist võib põhjendada ka asjaoluga, et paljudes küsimustes lähtuvad noorukid senini vanematega kokkulepitud reeglitest (Jensen & Dost-Gözkán, 2015). Samuti võivad noorukid nõustuda lapsevanematega lihtsalt seetõttu, et nad soovivad konflikti lahendamist vältida või nad teavad, et lapsevanemad niikuinii ei kuula neid (Yau & Smetana, 2003).

Erinevaid lahendamisviise valinud noorukite väärtustes statistiliselt olulisi erinevusi esile ei tulnud. Antud seose puudumist võib selgitada asjaoluga, et mitte niivõrd väärtused, vaid hoopis domeenivaldkond, mille üle parasjagu konflikt toimub, mõjutab seda, milliseid lahendamisviise noorukid konfliktides vanematega valivad (Smetana & Asquith, 1994; Smetana, 1996). Samuti võisid noorukite tegelikud väärtused jääda varjatuks, kuna kodus võivad olla rangelt paigas kehtestatud reeglid, mille järgi noorukid toimivad (Jensen & Dost-Gözkán, 2015).

Sarnaselt Renk jt (2005) läbiviidud uuringutulemustele leiti käesolevas uuringus, et tüdrukutel esines sagedamini konflikte majapidamistööde üle kui poistel. Seda võivad põhjustada vanemate erinevad ootused tütardele ning kasvatusmustrite erinevus poistega (Renk *et al.*, 2005). Sarnaselt Smetana jt (2003) leitud uuringutulemustele, esineb ka käesoleva uuringu tulemustena tüdrukutel võrreldes poistega sagedamini konflikte erinevate tegevuste valikutega seondult nagu nt sõpradega veedetava aja ja nutiseadmete kasutamise üle. Varasemalt on leitud, et vanemad jälgivad oma tütarde tegevusi rangemalt kui poiste (Smetana *et al.*, 2003), mis võib põhjendada tüdrukute sagedasemaid konflikte tegevuste valikutega seondult.

Erinevate konfliktide lahendusviisides poiste ja tüdrukute võrdluses olulisi erinevusi esile ei tulnud. Smetana jt (2003) uuringus leiti, et poistega konfliktid kipuvad sagedamini lahendamata jääma ning poistega esineb enam noorukipoolset järeleandmist kui tüdrukutega konfliktides. Sellist vastuolu antud uuringute lõikes võib põhjendada asjaoluga, et eelmainitud uuringus võis olla käsitletud konfliktitüüpe, mis puudutasid tüdrukeid enam kui poisse. Näiteks selgus ka Renk jt (2005) uuringus, et kui poistega esineb enam konflikte koristustööde, tehnika kasutamise, õppetööga seondult, siis tüdrukutega esineb seevastu enam konflikte majapidamistööde ning nooruki välimusega seondult.

Sõnaõiguses esines sooline erinevus kooliga ning nooruki välimusega seonduvates konfliktides. Tüdrukute seas arvati tunduvalt rohkem võrreldes poistega, et kooliga seonduvates konfliktides peaks suurem sõnaõigus olema noorukil. Sellist erinevust poiste ja tüdrukute vahel selgitavad Smetana ja Asquith (1994) ning Yau & Smetana (1996) uuringute leiud, mis kinnitavad, et personaalseid küsimusi reguleeritakse enam tüdrukute kui poistega. Samas arvasid poisid tunduvalt sagedamini kui tüdrukid, et kooli ja nooruki välimusega seonduvates küsimustes peaks olema sõnaõigus jaotatud nooruki ja vanema vahel võrdselt. Poiste sagedasemat valmisolekut leida vanematega kompromisse võib põhjendada Smetana jt (2003) leitud uuringutulemusega, kus poisid kipuvad vanemate nõudmistele kergemini järele andma kui tüdrukid.

Antud uurimuse raames poiste ja tüdrukute väärtustes statistiliselt olulisi erinevusi esile ei tulnud. Kui Fuligni (1998) uuringus leiti, et poisid hakkavad tavaliselt võrreldes tüdrukutega varem isiklikku autonoomiat rõhutama, siis arvestades käesoleva uurimuse leidu, võib see tähendada, et hilisesse noorukiikka jõudnult on poiste ja tüdrukute väärtused sarnased.

4.1 Töö piirangud ja rakendamisvõimalused

Töö piiranguks võib lugeda asjaolu, et kuna uurimus viidi läbi kindlate maakondade noorukite hulgas, ei saa teha üldistusi kogu Eesti noorukite kohta antud vanuseklassis. Samuti saab lugeda piiranguks seda, et üldkogumist on valimis esindatud koolide hulk ligikaudu pooled. Antud tööst võib kasu olla nt lapsevanematel ja õpetajatel noorukite probleemide selgemaks mõistmiseks aga ka efektiivsemaks ennetustööks haridusasutustes. Edaspidi võiks uurida konfliktide olemust üksikvanemaga elavate noorukite hulgas, eesmärgiga võrrelda konflikte ainult ema või isaga elavate noorukite seas.

TÄNUSÕNAD

Eelkõige tänan enda juhendajat, kes oli alati oma pühendumuse ja heade soovidega olemas ning jagas toetavaid nõuandeid. Samuti soovin tänada õppejõude, kelle abistavad kommentaarid töö valmimisele kaasa aitasid. Väga oluline roll oli ka kursusekaaslastel, kes olid erinevates küsimustes teineteisele alati olemas oma jõu ja vaevaga.

AUTORSUSE KINNITUS

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Geete Jürioja

/allkirjastatud digitaalselt/

18.05.2021

KASUTATUD KIRJANDUS

- Assadi, S. M., Smetana, J., Shahmansouri, N., & Mohammadi, M. (2011). Beliefs about parental authority, parenting styles, and parent-adolescent conflict among Iranian mothers of middle adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 35(5), 424-431.
- Barber, B. K., Maughan, S. L., & Olsen, J. A. (2005). Patterns of parenting across adolescence. *New directions for child and adolescent development*, 2005(108), 5-16.
- Eetikaveeb (s.a.). *Teadustöö eetika*. Külastatud aadressil:
<https://www.eetika.ee/et/teaduseetika/teadustoo>
- Fuligni, A. J. (1998). Authority, autonomy, and parent-adolescent conflict and cohesion: A study of adolescents from Mexican, Chinese, Filipino, and European backgrounds. *Developmental psychology*, 34(4), 782-792.
- Jensen, L. A., & Dost-Gözkın, A. (2015). Adolescent-parent relations in Asian Indian and Salvadoran immigrant families: A cultural-developmental analysis of autonomy, authority, conflict, and cohesion. *Journal of Research on Adolescence*, 25(2), 340- 351.
- Keller, H. (2007). Inventory of Autonomy and Relatedness. University of Osnabrück.
- Laursen, B., & Collins, W. A. (1994). Interpersonal conflict during adolescence. *Psychological bulletin*, 115(2), 197-209.
- Laursen, B. (1995). Conflict and social interaction in adolescent relationships. *Journal of research on adolescence*, 5(1), 55-70.
- Montemayor, R. (1983). Parents and adolescents in conflict: All families some of the time and some families most of time. *Journal of Early Adolescence*, 3, 83-103.
- Renk, K., Liljequist, L., Simpson, J. E., & Phares, V. (2005). Gender and age differences in the topics of parent-adolescent conflict. *The Family Journal*, 13(2), 139-149.
- Shantz, C. U. (1987). Conflicts between children. *Child development*, 58(2), 283-305.
- Smetana, J. G., & Asquith, P. (1994). Adolescents' and parents' conceptions of parental authority and personal autonomy. *Child development*, 65(4), 1147-1162.
- Smetana, J. G. (1996). Adolescence: opportunities and challenges. In J. G. Smetana (Eds.), *Adolescent-Parent Conflict: Implications for Adaptive and Maladaptive Development* (pp 1-45). Rochester: University of Rochester Press.

- Smetana, J. G., Daddis, C., & Chuang, S. S. (2003). "Clean your room!" A longitudinal investigation of adolescent-parent conflict and conflict resolution in middle-class African American families. *Journal of Adolescent Research*, 18(6), 631-650.
- Smetana, J. G., & Rote, W. M. (2019). Adolescent–Parent Relationships: Progress, Processes, and Prospects. *Annual Review of Developmental Psychology*, 1, 41-68.
- Tamm, A., Kasearu, K., Tulviste, T., Trommsdorff, G., & Saralieva, Z. K. M. (2017). Helping Parents With Chores or Going Out With Friends: Cultural Differences in Adolescents' Responses to Potentially Conflicting Expectations of Parents and Peers. *Journal of Adolescent Research*, 32(4), 456-478.
- Tsai, K. M., Nguyen, H., Weiss, B., Ngo, V. K., & Lau, A. S. (2020). Effects of Family Obligation Values and Autonomy Support on Internalizing Symptoms of Vietnamese American and European-American Adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 29(4), 1136-1146.
- Wang, C., Do, K. A., Bao, L., Xia, Y. R., & Wu, C. (2017). Parental autonomy granting and school functioning among Chinese adolescents: The moderating role of adolescents' cultural values. *Frontiers in psychology*, 8, 1-11.
- Yau, J., & Smetana, J. (1996). Adolescent–parent conflict among Chinese adolescents in Hong Kong. *Child Development*, 67(3), 1262–1275.
- Yau, J., & Smetana, J. (2003). Adolescent-parent conflict in Hong Kong and Shenzhen: A comparison of youth in two cultural contexts. *International Journal of Behavioral Development*, 27(3), 201-211.

LISAD

Lisa 1. Konfliktitüüpide loetelu

Erinevad konfliktid vanematega

Kui sageli Sul viimase 6 kuu jooksul taolisi konflikte vanematega esinenud on?

	Mitte kordagi	Harvem kui kord kuus	Kord kuus	Kord nädalas	Iga päev või peaaegu iga päev
Majapidamistööd (kes, millal, milliseid töid tegema peaks)	☐	☐	☐	☐	☐
Kooliga seonduv (nt koolis käimine, koolitööde tegemine, hinded, eriala valik)	☐	☐	☐	☐	☐
Sõpradega aja veetmine (kellega, millal, kui kaua)	☐	☐	☐	☐	☐
Perega aja veetmine (nt suhted ja ühistegevused perekonnas)	☐	☐	☐	☐	☐
Sinu välimus (nt riided, soeng, stiil)	☐	☐	☐	☐	☐
Nutiseadmete kasutamine (millal, kus, kui kaua)	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholi ja tubakatoodete tarbimine (kas ja kui palju, mis vanuses)	☐	☐	☐	☐	☐

Kuidas Sa tavaliselt taolisi konflikte vanematega lahendad? Vali järgnevatest variantidest see, mis kõige paremini Sinu tavalist käitumist kirjeldab.

	Püüan oma tahtmise läbi suruda. Jään endale kindlaks.	Püüan vanematele meele järele olla. Teen nii, nagu vanemad soovivad. Järgin vanemate reegleid.	Püüan leida lahenduse, millega jääks nii mina kui ka mu vanemad rahule.	Välidin sel teemal vanematega rääkimist. Loodan, et konflikt laheneb aja möödudes iseenesest.	Ei ole taolisi konflikte esinenud.
Majapidamistööd (kes, millal, milliseid töid tegema peaks)	☐	☐	☐	☐	☐
Kooliga seonduv (nt koolis käimine, koolitööde tegemine, hinded, eriala valik)	☐	☐	☐	☐	☐
Sõpradega aja veetmine (kellega, millal, kui kaua)	☐	☐	☐	☐	☐
Perega aja veetmine (nt suhted ja ühistegevused perekonnas)	☐	☐	☐	☐	☐
Sinu välimus (nt riided, soeng, stiil)	☐	☐	☐	☐	☐
Nutiseadmete kasutamine (millal, kus, kui kaua)	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholi ja tubakatoodete tarbimine (kas ja kui palju, mis vanuses)	☐	☐	☐	☐	☐

• Kellel peaks Sinu arvates taolistes küsimustes suurem sõnaõigus olema?

	Lapsevanemal	Noorukil	Mõlemal võrdselt
Majapidamistööd (kes, millal, milliseid töid tegema peaks)	☐	☐	☐
Kooliga seonduv (nt koolis käimine, koolitööde tegemine, hinded, eriala valik)	☐	☐	☐
Sõpradega aja veetmine (kellega, millal, kui kaua)	☐	☐	☐
Perega aja veetmine (nt suhted ja ühistegevused perekonnas)	☐	☐	☐
Sinu välimus (nt riided, soeng, stiil)	☐	☐	☐
Nutiseadmete kasutamine (millal, kus, kui kaua)	☐	☐	☐
Alkoholi ja tubakatoodete tarbimine (kas ja kui palju, mis vanuses)	☐	☐	☐

Järgmine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Geete Jürioja,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Konfliktid vanematega hilises noorukieas: sageduse ja lahendamisviiside seosed poiste ja tüdrukute autonoomia väärtustega 4 Lõuna-Eesti maakonna gümnaasiumide ja kutsehariduskoolide näitel,

mille juhendaja on Anni Tamm,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Geete Jürioja

18.05.2021